

H-2538

ESTUDIS CASTELLONENCs

6

*

1994-1995

DIPUTACIÓ
D
CASTELLÓ

R.A. 19. 947

H-2538

ESTUDIS CASTELLONENCS

6

*

1994-1995

MISCEL·LÀNIA D'ESTUDIS DEDICATS A LA MEMÒRIA
DEL PROFESSOR JOSEP TRENCHS I ÒDENA

DIPUTACIÓ
D
E
CASTELLÓ

COPYRIGHT BY

DIPUTACIÓ
D
CASTELLÓ

1995

L'edició d'aquest volum ha estat a cura de
F.M. Gimeno Blay i Mª Luz Mandingorra Llavata
(Universitat de València)

Edita: Servei de Publicacions
Diputació de Castelló
Rafalafena, 3. 12003 Castelló

Imprimeix:

DIPUTACIÓ
D
CASTELLÓ
Imprimeix

I.S.S.N.: 1130-8788
Dipòsit Legal: CS-115-95

D. 365.256
L. 365.264

JOSEPA CORTÈS ESCRIVÀ
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

*La tradició manuscrita del «Liber privilegiorum
civitatis et regni Valentie»*

«ESTUDIS CASTELLONENCS»
Nº 6 1994-1995, pp. 399-411

La creació del regne de València com un nou espai polític, com una entitat autònoma i diferenciada dels altres estats de la Corona d'Aragó, comportà també la gènesi d'un dret propi, privatiu, basat en els Furs i en els Privilegis. Els primers afegien a un nucli originari de preceptes —la *Costum de València*, el text legal atorgat per Jaume I als repobladors cristians de la capital i estès més tard a tot el regne com a codi territorial— les lleis paccionades entre el monarca i els tres estaments reunits en Corts. Els segons, per contra, eren concessions particulars promulgades directament pel sobirà a instància dels mateixos beneficiaris i, generalment, a canvi d'una compensació econòmica. Uns i altres, Furs i Privilegis, nascuts de l'acord entre la corona i el regne, constituïen les dues principals fonts de producció del dret valencià i conformaven la base de l'ordenament legal del país.

La seua importància jurídica i la gran demanda per part de les institucions i els particulars interessats —organismes administratius, tribunals, consells municipals, juristes, notaris...— expliquen que fossen dels primers títols en ser portats a la impremta. El 1482, només set anys després de la introducció d'aquesta a València, s'imprimia en les premses del tipògraf Lambert Palmart la primera edició dels Furs, amb el títol de *Furs e ordinacions fetes per los gloriosos reys de Aragó als regnícoles del regne de València*. I uns anys més tard, el 1515, el notari Lluís Alanyà publicava, també a València, l'*Aureum opus regalium privilegiorum civitatis et regni Valentie*¹, una compilació dels privilegis atorgats a la ciutat i al regne de València entre 1236 i 1513, seguida d'un apèndix de 33 documents «in extravagantis»². Per altra banda, ambdues edicions *principes* culminaven el procés de codificació de les fonts fonamentals del dret valencià medieval, ja que la seua publicació impresa contribuïa també a la seua canonització, a la seua definitiva fixació.

---

1 *Impressum in nobili ac magnifica civitate Valencia, arte et industria humilis Didaci Gumiel, anno MDXV die vero intitulate XXX octobris.*

2 El contracte entre el consell municipal de València i el notari Lluís Alanyà per a imprimir el llibre de privilegis data del 20 de febrer de 1514 (A.M.V. Manuals de Consell). Pub. per SERRANO MORALES, J.E., *Reseña histórica en forma de diccionario de las imprentas que han existido en Valencia desde la introducción del arte tipográfico en España hasta el año 1868*. València, 1898-99, pp. 627-629.

Però, abans de l'aparició de la impremta, havien circulat ja nombroses còpies manuscrites de les recopilacions d'aquestes fonts jurídiques, encarregades per les institucions interessades en la seua conservació, pels seus destinataris o beneficiaris i pels professionals i els estudiosos del dret. Testimoni d'aquesta àmplia transmissió textual són no sols els diversos còdexs manuscrits que encara avui es conserven, sinó també els contractes d'encàrrec, els albarans del salari dels copistes, dels il·luminadors i dels enquadernadors, els rebuts de l'adquisició dels materials emprats en la seua confecció, i especialment les referències recollides en els inventaris de biblioteques privades de juristes i notaris, que donen notícia d'exemplars avui desapareguts.

A partir de les còpies manuscrites conservades i de les successives codificacions impreses, Germà Colon i Arcadi Garcia emprengueren el 1970 l'edició crítica dels Furs³. En canvi, dels Privilegis només ha existit fins fa poc l'edició de 1515, reproduïda en facsímil recentment⁴. L'edició d'Alanyà, però, no es pot considerar completa, ja que està feta a partir d'un dels diversos còdexs dels Privilegis que hi havia a l'arxiu del consell de la ciutat de València i, per tant, negligeix les variants de contingut que presentaven les altres recopilacions, cadascuna amb un nombre diferent de privilegis. Quedava per fer, doncs, una empresa semblant a la ja iniciada per als Furs. Una empresa que em va ser suggerida el 1982 pel professor Josep Trenchs com a objecte de la meua tesi doctoral.

El projecte em portà en primer lloc a la recerca i catalogació de tots els còdexs conservats actualment, en diferents arxius i biblioteques, del *Llibre de privilegis de la ciutat i regne de València*⁵. En total, n'he pogut localitzar dotze manuscrits, amb sensibles diferències de contingut, no sols amb el text compilat per Alanyà sinó fins i tot entre ells mateixos⁶.

De l'existència d'alguns d'ells, ja se n'havia fet ressò la historiografia local. En el seu *Viage literario*, publicat el 1802, Jaume Villanueva describia l'exemplar del llibre de privilegis que havia trobat a la biblioteca del convent de Predicadors de la ciutat de València⁷. Aquest manuscrit desaparegué de la casa dels dominicans possiblement amb l'exclaustració de 1835⁸, però hi ha suficients motius per a identificar-lo amb el que actualment es conserva a la Biblioteca Universitària de València⁹, on van anar a parar també altres còdexs del convent de Predicadors. Quasi un segle més tard el canonge Roc Chabàs dedicava sengles monografies als llibres de privilegis dels arxius municipals d'Alzira¹⁰ i Xàtiva¹¹, i, a més, donà notícia del còdex de la Catedral de València¹². Pels mateixos anys, l'acadèmic Danvila y Collado, polemista de Chabàs a propòsit de la legislació i les institucions forals valencianes, estudià el manuscrit de la Col·lecció Salazar y Castro, de la Reial Acadèmia de la Història de Madrid¹³. Molt més recentment, el *Catálogo de la Exposición de Derecho Histórico del reino de Valencia*¹⁴ recollia, a més dels exemplars esmentats, dos còdexs de l'Arxiu Municipal de València, un altre procedent de la Casa Reial conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i, encara, un altre dipositat a l'Arxiu Secret del Vaticà.

3 COLON, G.-GARCIA, A., *Furs de València*. Barcelona, Editorial Barcino, 1970-...

4 Edició i índexs a cura de M.D. CABANES PECOURT, València, Anubar, 1972.

5 En referir-me a les compilacions manuscrites de privilegis de la ciutat i del regne de València i també a la meua edició utilitzaré sempre el títol de *Llibre de privilegis* o *Liber privilegiorum* (en endavant citats com *L.P.*) i reservaré el d'*Aureum Opus* per a l'edició d'Alanyà. Sobre la impropietat d'assignar als còdexs anteriors a l'edició de 1515 el títol d'*Aureum Opus*, vide aquesta veu al *Diccionario histórico de la Comunidad Valenciana*, València, Levante, 1993, fasc. 9, p. 108.

6 Es pot veure la taula de correspondència dels privilegis que contenen cadascun dels manuscrits a la meua tesi doctoral, *Liber privilegiorum civitatis et regni Valentie. Edició crítica i estudi codicològic*. València, Universitat, 1987, vol. I, pp. 289-327.

7 VILLANUEVA, J.L., *Viage literario a las iglesias de España*. Madrid, 1802. Vide tom IV, carta XXXIII: «Noticia de algunos códices mss. y libros raros de Valencia», (pp. 135-136).

8 A. ROBLES, actual arxiver del convent, no l'esmenta en el darrer catàleg publicat: «Manuscritos del Real Convento de Predicadores de Valencia», *Escritos del Vedat*, XIV (1984), pp. 349-402.

9 GUTIÉRREZ DEL CAÑO, M., *Catálogo de los manuscritos existentes en la Biblioteca Universitaria de Valencia*. València, 1913, sig. 1.853.

10 CHABÀS, R., «Miscelánea. El Archivo Municipal de Alcira», *El Archivo*, II-I (Dénia, juliol 1887), p. 22, i «El Archivo Municipal de Alcira», *El Archivo*, II-II (agost, 1887), pp. 36-41.

11 CHABÀS, R., «El Aureum Opus de Játiva», *El Archivo*, V (1891), pp. 304-306.

12 CHABÀS, R., *Génesis del Derecho Foral de Valencia*. València, 1902 (Sección Documentos, pp. 28-30).

13 DANVILA Y COLLADO, M., *Investigaciones histórico-críticas acerca de las Cortes y Parlamentos del Antiguo Reino de Valencia*. Madrid, 1905.

14 *Catálogo de la Exposición de Derecho histórico del reino de Valencia*. València, 1955.

La recerca m'ha permès localitzar tres manuscrits més, fins ara desconeguts per la historiografia i conservats, tots ells, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, dos dels quals són els exemplars més antics del *L.P.* En total, doncs, dotze còdexs de procedència diversa i que es distribueixen en una llarga cronologia, des de finals del segle XIII fins a mitjan segle XV¹⁵, però que són una mínima part de la producció manuscrita que degué generar la compilació dels privilegis reials de la ciutat i del regne de València.

*Taula dels manuscrits del L.P. localitzats, amb indicació de la lletra identificativa emprada en l'edició*¹⁶:

- L:** Arxiu de la Corona d'Aragó (A.C.A.). Cancelleria. Cartes reials-legislació, 9/3.
- B:** A.C.A. *ibidem*, 9/4.
- E:** A.C.A. *ibidem*, 9/6.
- R:** A.C.A. Manuscrits de la Casa reial, 9.
- C:** Arxiu de la Catedral de València (A.C.V.). Còdex, 146.
- X:** Arxiu Municipal de Xàtiva (A.M.X.). Llibre 254.
- A:** Arxiu Municipal d'Alzira (A.M.A.). Còdexs especials, 00/3.
- M:** Arxiu Municipal de València (A.M.V.). Furs, còdex I c. 2-2.
- N:** A.M.V. *ibidem*, còdex II c. 1-5.
- D:** A.M.V. *ibidem*, còdex I c. 2-2.
- H:** Arxiu de la Reial Acadèmia de la Història (A.R.A.H.). Col·lecció Salazar y Castro, 9/1.127.
- S:** Arxiu Secret del Vaticà (A.S.V.). Ar. XXXV-10.
- U:** Biblioteca Universitària de València (B.U.V.). Manuscrit I.
- V:** ALANYÀ, Ll. (ed.), *Aureum opus regalium privilegiorum civitatis et regni Valentie, cum historia cristianissimi regis Iacobi, ipsius primi conquistatoris*, València, Diego Gumiel, 1515.

Dels privilegis, com de tota la documentació emanada de la cancelleria reial, a més de l'exemplar expedit per a l'interessat, se'n redactava també una còpia en els llibres registres. Per tant, junt als originals en pergamí custodiats en els arxius de les institucions receptores —entre les quals destacava la ciutat de València, principal destinatària de les concessions reials i cap del regne—, es conservava també una còpia en paper en l'arxiu de la cancelleria. Però, tant per garantir la salvaguarda dels documents, en el cas dels pergamins, com per facilitar la seua consulta, en ambdós casos, molt aviat començaren a confeccionar-se cartularis que recopilaven tots els privilegis atorgats. La compilació es feia a la mateixa cancelleria, a partir dels propis registres, de caràcter miscel·lani, que contenien tots els documents emanats de la corona, o en la ciutat de València, a partir dels pergamins originals. Aquests primers còdexs recopilatoris serviren de model per a les successives còpies encarregades per altres municipis o institucions interessades, que encomanaven la còpia a algun escriptor professional de la cancelleria o de la ciutat de València o enviaven els seus propis copistes. O bé sol·licitaven en préstec un exemplar per tal de fer-lo copiar pels escriptors propis, donant lloc així a una intensa circulació de llibres entre les diferents institucions.

No tots els manuscrits, però, eren idèntics. A les variants ortogràfiques, innovacions terminològiques, errors de lectura i omissions de part del text, habituals en tot procés de còpia, i derivats de la manera mecànica de copiar o del grau de formació del copista, s'afegeix la diversitat del nombre de privilegis reproduïts en cadascun dels manuscrits, com a conseqüència principalment de la seua diferent cronologia. La conjunció d'aquestes divergències permet establir la genealogia dels manuscrits i el lloc respectiu que ocupen en la tradició del text. Per altra banda, la diversitat de centres on es van realitzar les còpies, la distinta finalitat que s'assignava a aquestes i la diferent formació dels seus autors produï-

¹⁵ *Vide* en el catàleg dels manuscrits la datació proposada a cadascun d'ells.

¹⁶ També s'hi inclou el text imprès d'Alanyà, utilitzat en la meua edició junt amb els manuscrits i un fragment d'un llibre de privilegis que es conserva a l'A.M.V., enquadrant al principi del manuscrit M i identificat amb la lletra D, que únicament recull la taula de rúbriques.

ren una gran varietat en les seues característiques físiques, codicològiques. I així, junt al còdex clàssic, de gran format, en pergamí, amb escriptures textuais, disposició del text a dues columnes i marges generosos, i miniatures o caplletres afiligranades, es confeccionaren també llibres de petit format, en paper i escriptura cursiva, el text a línia tirada i marges reduïts, i sense decoració. Mentre que els primers procedien de la tradició universitària-eclesiàstica, que monopolitzà la producció de llibres a Europa fins al segle XII, els segons constituïen una innovació del segle XIII, producte de la secularització de la cultura, que introduïa en l'àmbit llibrari els trets propis de la registració documental¹⁷.

Dels dotze còdexs que ens han arribat del *L. P.*, l'exemplar més antic és un dels quatre que es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el manuscrit **L**, confeccionat a finals del segle XIII en la mateixa cancelleria reial, a partir dels propis registres. Es tracta d'un petit volum en paper, escrit en lletra minúscula cancelleresca i amb el text disposat a línia tirada. Un manuscrit gràficament i codicològicament idèntic als registres de cancelleria i a qualsevol llibre administratiu, concebut per a formar part d'un arxiu i no d'una biblioteca, i per tant, amb unes característiques més de tipus documental-arxivístic que no de tipus llibrari. Tret accentuat per la seua sobria decoració, que es limita a unes petites caplletres traçades a ploma. Amb tota seguretat, aquest manuscrit degué ser la primera compilació dels privilegis reials valencians.

Paral·lelament, però, el consell municipal de València empenia també la confecció d'un cartulari propi, elaborat a partir dels pergamins originals del seu arxiu. El manuscrit **B**, datable a la primera dècada del segle XIV —i que actualment es conserva a l'A.C.A., probablement perquè degué ser presat per la ciutat de València per a servir de model a una còpia de la cancelleria, el manuscrit **R**, que, en efecte, el segueix fidelment—, establí l'estructura que seguirien les posteriors recopilacions de privilegis i que Alanyà mantingué en l'edició impresa: ordenació cronològica, agrupació per regnats i addició a cada privilegi d'un preàmbul o rúbrica a manera de resum del seu contingut. Malgrat la utilització del paper i de la minúscula cancelleresca en la seua confecció, les caplletres colorejades i les rúbriques de tinta vermella, així com els títols indicant cada regnat, l'allunyen del text documental i li donen un aspecte llibrari.

D'aquest còdex es derivarien el **C** i el **R**, confeccionats en la segona dècada del segle XIV i conservats respectivament a l'Arxiu de la Catedral de València i a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Ambdós són, en efecte, còpia directa del manuscrit **B**: porten el mateix *incipit*, contenen els mateixos privilegis i fins i tot coincideixen en errors en els quals no podrien haver caigut de manera independent. El manuscrit **C**, que forma part d'un còdex que conté en la seua primera part els Furs, és l'únic dels conservats que va ser fet a instància privada. Pel seu *ex libris* sabem que va pertànyer al canonge i doctor en lleis Berenguer March, el qual el va legar en el seu testament, datat el 1341, a la Seu de València. Per contra, el manuscrit **R**, confeccionat per la mateixa cancelleria, estava destinat, com indica l'arxiver de la casa reial Pere Miquel Carbonell en la nota autogràfa de la portada, «ha star, a perpetual memòria, recòndit en lo real archiu de Barcelona». Malgrat aquesta diversitat d'origen, presenten característiques comunes, pròpies del llibre d'ambient universitari, totalment diferents de les del model que copiaven: suport de pergamí, gran format, escriptura textual a doble columna, marges amplis i decoració d'un cert luxe (inicial miniada en **C** i caplletres afiligranades en **R**).

De cronologia immediatament posterior, el manuscrit **X**, confeccionat cap a mitjan segle XIV i conservat a l'Arxiu Municipal de Xàtiva, procedeix textualment d'un còdex perdut de la ciutat de València que ampliava el seu contingut fins a 1329. Probablement, el mateix del qual se serví el manuscrit **N**, copiat cap a finals de segle i conservat en l'Arxiu Municipal de València. Ambdós cartularis, com també els còdexs **A**, datable al voltant de 1380 i pertanyent a l'Arxiu Municipal d'Alzira, i **M**,

17 Sobre la incorporació de les escriptures documentals en la producció llibraria en vulgar i en els llibres professionals cfr. MIGLIO, L., «L'altra metà della scrittura: scrivere il volgare (all'origine delle corsive mercantili)», *Scrittura e Civiltà*, 10 (1986), pp. 83-114; GIMENO, F., «A propósito del manuscrito vulgar del Trecentos: el Escorialense K.I.6 y la minúscula cursiva libraria de la Corona de Aragón», *Scrittura e Civiltà*, 15 (1991), pp. 205-245 i GIMENO, F., «L'aventura gràfica de la literatura catalana medieval», *Saó*, 170 (1994), pp. 33-36; i sobre els nous models llibraris que comencen a configurar-se a finals del XIII com a conseqüència de la incorporació a l'ús de l'escriptura de grups socials urbans cfr. PETRUCCI, A., «Il libro manoscritto», *Letteratura italiana 2: Produzione e consumo*. Torino, Einaudi, 1983, pp. 499-524.

compilat als darrers anys del XIV i custodiat també a l'Arxiu de València, són una mostra de les diverses còpies que feien o encomanaven els municipis —el de Xàtiva, el d'Alzira i el de la mateixa ciutat de València—, a partir dels exemplars que hi havia en l'arxiu de la capital del regne. Aquest conjunt de còdexs presenten una gran varietat de suports i evidencien la progressiva introducció del paper en la confecció del llibre: **X** és encara de pergamí, **A** combina paper i pergamí i **M** i **N** són ja totalment de paper. Tanmateix, tant l'ambient en què foren copiats —les escribanies municipals—, com els seus autors materials —els notaris-escriuans—, els confereixen trets comuns, com ara l'escriptura cursiva i la distribució del text a línia tirada. Cal destacar, tanmateix, el manuscrit **A**, el còdex d'Alzira, confeccionat amb les característiques d'un llibre registre, però, al que se li donà un acabat molt pròxim als còdexs de luxe: escriptura clara i acurada, amb caplletres de tinta vermella i blava sobre un fons de dibuixos geomètrics, sis grans inicials miniades situades al primer document de cada regnat, on s'hi representa la figura del rei corresponent a cada conjunt de privilegis, i orles que cobreixen els marges amb motius vegetals, animals i geomètrics.

La tradició manuscrita del *L.P.* consta encara de tres còdexs més, elaborats durant la primera meitat del segle XV i emparentats en una mateixa família, que presenten unes característiques molt diverses, ara pròpies del llibre-registre, ara del llibre universitari-eclesiàstic. Es justament aquest grup de manuscrits el que presenta més dificultats a l'hora de precisar el seu origen i les circumstàncies en què van ser copiats, ja que cap d'ells no ho va ser en el lloc actual de conservació. Del manuscrit **H**, avui a la Reial Acadèmia de la Història, sabem que al segle XVIII formava part de la biblioteca de l'erudit Salazar y Castro, el qual instituí com a hereu dels seus llibres el monestir de Nuestra Señora de Monserrat de Madrid, d'on, arran de la desamortització dels béns eclesiàstics, passaren successivament per la Biblioteca Reial i la Biblioteca de les Corts, abans de ser dipositats definitivament, el 1850, en la Reial Acadèmia de la Història¹⁸. De tots els manuscrits, és el més pròxim al text que publicaria Alanyà el 1515, encara que conté un nombre major de privilegis.

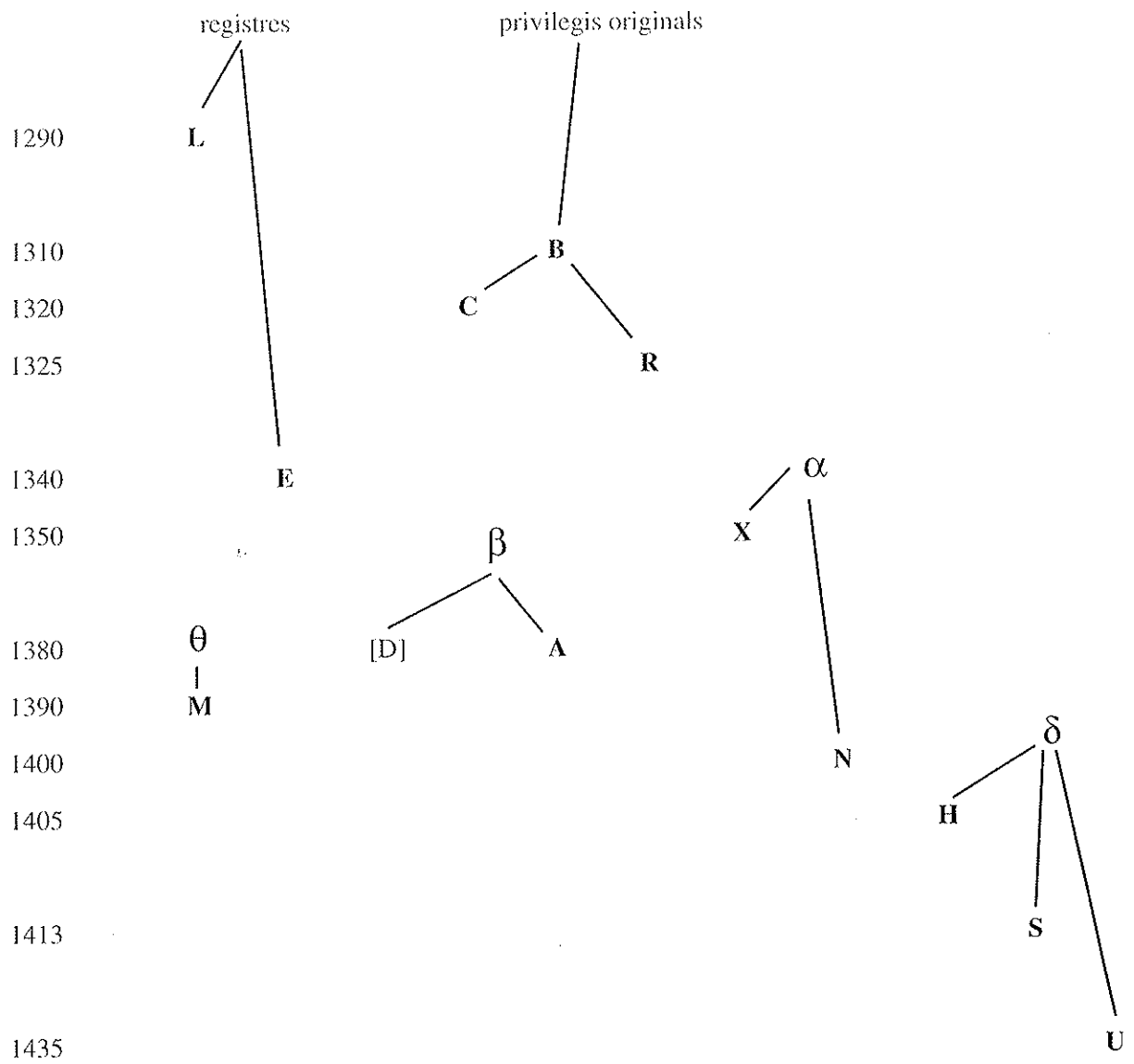
El manuscrit **S**, de l'Arxiu Secret del Vaticà, és l'únic que porta un colofó amb la data en què va ser acabat, 1413, i probablement, pel contingut de les notes marginals que acompanyen el text, es copiaria a instància de la catedral de València o, almenys, hi seria utilitzat. Per la seua part, el còdex **U**, el més modern de tots, dels anys trenta del segle XV, i que pertany avui a la Biblioteca Universitària, podria identificar-se, com ja he suggerit abans, amb el manuscrit localitzat per Villanueva en el convent de Predicadors a principis del segle XIX. Com l'anterior, la distribució del text és a doble columna i utilitza una escriptura híbrida, gòtica arrodonida, a partir de la minúscula cancelleresca, que constitueix la versió local de les formes humanístiques.

Aquests tres últims manuscrits són, per altra part, els únics que, com l'edició d'Alanyà, enceten el recull amb dos privilegis concedits abans de la conquesta de la ciutat de València, atorgats a Lleida el 28 d'octubre i el 13 de novembre de 1236, que contenen respectivament la promesa de dotació de la catedral de València i la subjecció del bisbat valencià a la metropolitana de Tarragona. També coincideixen en l'*incipit*, redactat ara en llatí, quan totes les compilacions anteriors ho feien en català.

De l'estudi dels manuscrits i de la col·lació dels textos, es desprén, doncs, que la compilació dels privilegis s'inicià en la cancelleria reial a partir dels registres, una via molt prompte abandonada, ja que seria la codificació feta en l'arxiu de la ciutat de València, a partir dels documents originals, la que serviria de model a les successives còpies encomanades per altres municipis i institucions o a les contínues ampliacions practicades pel mateix consell municipal de la capital. S'hi observa també una gran diversitat de característiques materials, del text modest, usual, destinat a la consulta en l'arxiu, al còdex de luxe, profusament decorat i miniat. La col·lació dels textos ha permès, per últim, establir les diferents famílies i identificar la seua genealogia, així com el nivell de formació dels respectius copistes.

18 VARGAS ZÚÑIGA Y MONTERO DE ESPINOSA, A. de, «Introducción» a *Índice de la Colección de don Luis Salazar y Castro*, Madrid, 1949, tom I.

Stemma dels còdexs del Liber Privilegiorum.

Catàleg dels manuscrits del *Liber privilegiorum civitatis et regni Valentie*.

1. A.C.A. Cancelleria. Cartes reials. Legislació, 9/3 [Barcelona, ca. 1290]

Transumptum in papiro quorundam privilegiorum et aliorum per reges Aragonum regnicolis regni Valentie concessorum.

Paper, 32 ff. 265 x 170 mm, 1 col, 200 x 125 mm, 21 línies. Minúscula cancelleresca. Caplletres i calderons alternant roig i blau. Enquadernació perduda.

[Inc.]: «*In Dei nomine. Noverint universi quod cum nos Petrus, Dei gracia Aragonum et Sicilie rex, invenerimus in civitate et regno Valentie plura maletractata et inordinata...*»

[Expl.]: «*Signum Petri de Bonastre, predicti domini regis scriptoris, qui mandato eiusdem hec scribi fecit et clausit loco, die et anno prefixis*».

És un únic quadern que formava part d'un registre més ampli de privilegis i que abraça tres documents de Jaume I, de 1258, 1264 i 1271, i la resta, tretze, de Pere el Gran, tots datats el 1283.

Indicació de signatura antiga a la contraportada: *Nº 170, 22 armari de la ciutat de València, sach B.*

Ref. bibl.: CORTÈS, J., «Aureum Opus», *Diccionario Histórico de la Comunidad Valenciana*, 9 (1993), p. 108.

2. A.C.A. Cancelleria reial. Cartes reials. Legislació, 9/4 [València, ca. 1310]

[*Liber privilegiorum civitatis et regni Valentie*].¹⁹

Paper, III + 93 ff., 290 x 205 mm, 1 col, 220 x 160 mm, 25 línies. Minúscula cancelleresca. Caplletres alternant blau i roig. Enquadernació perduda.

[Inc.]: «*Aquest és lo libre registre de la universitat de la ciutat de València en lo qual tots privilegis e les cartes de la ciutat ja dita, segellades ab sagell de cera e de plom, són scrites e examinades ab los ditz privilegis e cartes de paraula a paraula segons que en aquest libre és scrit*».

[Expl.]: «*Datum Valentie, quinto decimo kalendas madii anno Domini Mº trecentesimo primo*».

Ref. bibl.: CORTÈS, J., «Aureum Opus», *Diccionario Histórico ... op. cit.*

3. A.C.V. Còdex 146, ff. 71-116. [Barcelona?, ca. 1320]

[*Liber privilegiorum civitatis et regni Valentie*].

Vitela, 46 ff. + II., 310 x 230 mm, 2 cols, 223 x 140 mm, 45 línies. Gòtica textual. Inicial miniada amb pa d'or i colorejada amb blau, rosa i roig. Rúbriques en tinta roja. Caplletres alternant roig i blau. Enquadernació moderna de pasta valenciana.

[Inc.]: «*Aquest és lo libre registre de la universitat de la ciutat de València en lo qual tots privilegis e les cartes de la ciutat ja dita, segellades ab segell de cera e plom, són scrites e examinades ab los ditz privilegis e cartes de paraula a paraula segons que en aquest libre és scrit*».

[Expl.]: «*Datum Valentie, XV kalendas madii anno Domini Mº CCCº primo*».

Ex-libris al f. 117: *Iste liber est Berengarii Marchi, sacriste Valentie, quicumque ipsum tenuerit redat sibi*²⁰. *Nunch autem liber iste est ecclesie Valentie.*

19 Al principi del manuscrit apareix la següent nota: «Valencia. Fragmentos importantes de una colección de privilegios tocantes a la ciudad y reino de València, hecha sin duda con un objeto particular y no con el de reunir todos los privilegios relativos al mismo país. pues es distinta de la que precede al *Opus Aureum privilegiorum Valentiae* (fueros de Valencia) o en caso de que el códice los hubiese comprendido todos estarían por orden diverso, lo que no puede deducirse o asegurarse por estos solos fragmentos supuesto que empiezan por una *1ª pars* que tiene documentos de Jaime I y sólo se extiende a Jaime II. Algunos de dichos privilegios tienen carácter de ordenaciones especiales». No és cert que el manuscrit comence per una segona part. El text efectivament està dividit en tres parts, però es conserven totes tres. És errònia també, no cal dir-ho, la identificació entre *Aureum Opus* i *Furs de València*.

20 Autògraf de Berenguer March.

Ref. bibl.: CHABÀS, R., *Génesis del Derecho Foral de Valencia*. València, 1902 (Secció Documents, pp. 28-30); DANVILA Y COLLADO, M., *Investigaciones histórico-críticas acerca de las Cortes y Parlamentos del Antiguo Reino de Valencia*. Madrid, 1905; OLMOS CANALDA, E., *Códices de la Catedral de Valencia. Catálogo descriptivo*. València, 1943; CATÁLOGO de la Exposición de Derecho Histórico del Reino de Valencia. València, 1955; VILLALBA DÁVALOS, A., *La miniatura valenciana en los siglos XIV y XV*. València, 1964; GARCIA, A., «La sistemática de las compilaciones del Derecho valenciano», *Ligazas*, 1 (1968), pp. 207-221; CORTÈS, J., *Liber privilegiorum civitatis et regni Valencie. Edició crítica i estudi codicològic*. València, Universitat, 1987; CORTÈS, J., «Aureum Opus», *Diccionario Histórico... op. cit.*

4. A.C.A. Mss. Casa reial, 9.

[Barcelona, ca. 1325]

[*Liber privilegiorum civitatis et regni Valencie*].

Vitela, 54 ff., 356 x 245 mm, 2 cols, 236 x 166 mm, 40 línies. Gòtica textual. Rúbriques en tinta roja. Caplletres alternant roig i blau. Enquadernació en pergamí.

[Inc.]: «*Aquest és lo libre registre de la universitat de la ciutat de València en lo qual tots los privilegis e les cartes de la ciutat ja dita, segellades ab segell de cera e de plom, són escrites e examinades ab los dits privilegis e cartes de paraula a paraula segons que en aquest libre és escrit*».

[Expl.]: «*Datum Valencie, XV kalendas madii anno Domini M CCC primo*».

Porta varies indicacions arxivístiques: «*Aquest libre, per manament del s(enyor) r(ei), ha star, a perpetual memòria, recòndit en lo Real Archiu de Barcelona²¹*». «*Nº 173, 22 armari de la ciutat de València, sacco Q. Privilegis de la ciutat de València*». «*Solzina. Summari y còpia treta de mot a mot de tots los privilegis que té la ciutat de València. És cosa important*».

Ref. bibl.: CATÁLOGO de la Exposición... *op. cit.*; CORTÈS, J., *Liber privilegiorum... op. cit.*; CORTÈS, J., «Aureum Opus», *Diccionario Histórico... op. cit.*

5. A.C.A. Cancelleria. Cartes reials. Legislació, 9/6

[Barcelona, ca. 1340/1410]

Tra[ns]latum quorundam privilegiorum regni Valencie a Iacobo primo usque ad r[egem] A phonsum 2.

Paper, 20 ff. + II, 300 x 220 mm, 1 col, 220 x 150 mm, 26 a 31 línies. Minúscula cancelleresca.

[Inc.]: «*Hoc est translatum fideliter sumptum a quadam scriptura continuata in quodam libro recondito in archivio regio Barchinone, cuius scripture tenor sic habetur*».

[Expl.]: «*... hec translatum a quadam nota sive scriptura continuata in quodam registro domini Alfonsi, dive recordacionis Aragonum regis, scripsi et cum eius originali fideliter comprobavi*».

El cartulari es confeccionà en dues etapes datables en 1340 i 1410 respectivament. No porta enquadernació.

Ref. bibl.: CORTÈS, J., «Aureum Opus», *Diccionario histórico... op. cit.*

6. A.M.X. Llibre 254

[València, ca. 1350]

[*Liber privilegiorum civitatis et regni Valencie*].

Pergamí, III + 149 ff. + I, 360 x 243 mm, 1 col, 240 x 160 mm, 30 línies. Minúscula cancelleresca. Sense rúbriques. Caplletres alternant blau i roig. Enquadernació moderna.

21 Autògraf de Pere Miquel Carbonell, arxiver i escrivà de la casa reial des de 1476.

[Inc.]: «*Signum Guillemoni Scribe, qui mandato domini regis pro domino Berengario, Barchinone episcopo, cancellario suo, hec scribi fecit loco, die et anno prefixis. Lecta fuit regi*».

[Expl.]: «*Testes sunt qui presentes fuerunt*».

El còdex ha perdut el primer full numerat i no arribà a ser acabat, ja que li falten bona part de les caplletres i de les rúbriques dels documents.

Comença amb el privilegi de Jaume I del 22 de novembre de 1239 i acaba amb el d'Alfons el Benigne del 24 d'octubre de 1329.

Restaurat pel *Servicio de Restauración del Archivo Histórico Nacional* en 1982.

Ref. bibl.: CHABÀS, R., «El Aureum Opus de Jativa», *El Archivo*, V (1891), pp. 304-306; CHABÀS, R., *Génesis... op. cit.*; *CATÁLOGO de la Exposición... op. cit.* MATEU IBARS, J., «El Aureum Opus... op. cit.»; CORTÈS, J., *Liber privilegiorum ... op. cit.*; CORTÈS, J., «Aureum Opus», *Diccionario Histórico... op. cit.*

7. A.M.A. Còdexs especials 00/3.

[València, ca. 1380]

[*Liber privilegiorum civitatis et regni Valencie*].

Paper i pergamí mixte, X + 304 ff. + X, 277 x 215 mm, 1 col, 183 x 138 mm, 30 línies. Minúscula cancelleresca. Rúbriques en tinta roja. Caplletres alternant roig i blau. Miniatures. Enquadernació moderna.

[Inc.]: «*Aquest és lo libre registre de la universitat de la ciutat de València en lo qual tots los privilegis e les cartes de la dita ciutat, sagellades ab sagell de cera e de plom, són scrites e registrades, examinades ab los dits privilegis e cartes de paraula a paraula, segons que en aquest libre és scrit*».

[Expl.]: «*Signum mei Francisci de Prohome, notarii et sigillatenentis dicti domini regis, qui de mandato eiusdem hec scribi feci cum literis rasis et emendatis in IX^a linea ubi legitur «chioni Dertuse et dominus de Albarrazino vel cuicumque procuratori» et clausi*».

Al principi del còdex porta un calendari i la taula de rúbriques. El primer document copiat està datat el 22 d'octubre de 1238 i el darrer el 20 de març de 1354. Hi han, a més a més, afegits posteriorment, dos privilegis, un del 17 de febrer de 1354 i l'altre del 23 de desembre de 1362.

Ref. bibl.: CHABÀS, R., «Miscelánea. El Archivo Municipal de Alcira», *El Archivo*, II-I (Dénia, juliol 1887), p. 22; CHABÀS, R., «El Archivo Municipal de Alcira», *El Archivo*, II-II (Dénia, agost 1887), pp. 36-41; CHABÀS, R., *Génesis... op. cit.*; *CATÁLOGO de la Exposición... op. cit.*; MATEU IBARS, J., «El Aureum Opus. Índice de su contenido», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, LXIV-2 (1958), pp. 617-671; PARRA, J., *Catálogo del Archivo Municipal de la ciudad de Alcira*. Alzira, Ajuntament, 1961, 2 vols; VILLALBA DÁVALOS, A., *La miniatura... op. cit.*; CORTÈS, J., *Liber privilegiorum... op. cit.*; CORTÈS, J., «Aureum Opus», *Diccionario Histórico... op. cit.*

8. A.M.V. Furs, còdex I c. 2-2

[València, ca. 1390]

[*Liber privilegiorum civitatis et regni Valencie*].

Paper, XVII + 266 ff. + I, 294 x 220 mm, 1 col, 210 x 155 mm, 29 a 32 línies. Minúscula cancelleresca. Rúbriques en tinta roja. Caplletres alternant roig i blau. Enquadernació moderna en pergamí.

[Inc.]: «*Aquest és lo libre registre de la universitat de la ciutat de València en lo qual tots los privilegis e les cartes de la ciutat ja dita segellades ab segell de cera e de plom, són scrites e examinades ab los dits privilegis e cartes de paraula a paraula, segons que en aquest libre és scrit*».

[Expl.]: «*Signum Raimundi Sicardi, dicti domini regis scriptoris, qui eius mandato scribi fecit et clausit*».

El primer document que inclou és el privilegi de Jaume I del 22 d'octubre de 1238 i el darrer del 11 de juny de 1340.

A més del seu propi índex, al principi del còdex hi ha enquadernat l'índex d'un altre manuscrit perdut.

Ref. bibl.: CHABÀS, R., *Génesis... op. cit.*; *CATÁLOGO de la Exposición... op. cit.*; CORTÈS, J., *Liber privilegiorum... op. cit.*; CORTÈS, J., «Aureum Opus», *Diccionario Histórico... op. cit.*

9. A.M.V. Furs còdex II c. 1-5 [València, ca. 1400]

[*Liber privilegiorum civitatis et regni Valencie*].

Paper, XX + 288 ff. + XIII, 290 x 213 mm, 1 col, 200 x 149 mm, 32 a 35 línies. Bastarda. Rúbriques en tinta roja. Espais per a les caplletres. Enquadernació perduda.

[Inc.]: «*Aquest és lo libre registre de la universitat de la ciutat de València en lo qual tots los privilegis e les cartes de la dita ciutat, sagellades ab sagell de cera e de plom, són scrites e registrades, examinades ab los dits privilegis e cartes de paraula a paraula, segons que en aquest libre és scrit*».

[Expl.]: «*Datum Valencie, ydus ianuarii anno Domini millesimo CCC^o XXX° septimo*».

Ref. bibl.: CHABÀS, R., *Génesis... op. cit.*; *CATÁLOGO de la Exposición... op. cit.*; CORTÈS, J., *Liber privilegiorum... op. cit.*; CORTÈS, J., «Aureum Opus», *Diccionario Histórico... op. cit.*

10. A.R.A.H. Col. Salazar y Castro, 9/1.127²² [València, ca. 1405]

[*Liber privilegiorum civitatis et regni Valencie*].

Paper i pergami mixte, XLI + 209 ff. + II, 292 x 220 mm, 1 col, 200 x 138 mm, 40 línies. Bastarda. Rúbriques en tinta roja. Caplletres alternant en roig i blau. Enquadernació moderna en pergami.

[Inc.]: «*In Christi nomine, amen. In hoc libro est plena copia diligenter examinata regionum privilegiorum et cartarum existencium originaliter in archivo sale consilii civitatis Valencie suo videlicet ordine prout a serenissimis dominis Aragonum et Valencie regibus successive concessa fuere et habetur*».

[Expl.]: «*Cum itaque dictum negocium universalem statutum dicti regni et totam eius esse publicam...*».

El primer document està datat el 28 d'octubre de 1236 i el darrer el 29 de març de 1371. El còdex ha perdut com a mínim el darrer quadern.

Ref. bibl.: DANVILA Y COLLADO, M., *Investigaciones histórico-críticas... op. cit.*; CUARTERO Y HUERTA, B.-DE VARGAS ZÚÑIGA Y MONTERO DE ESPINOSA, A., *Indice de la colección de don Luis Salazar y Castro*. Madrid, Real Academia de la Historia, 1949, Tomo XLII; *CATÁLOGO de la Exposición...* CORTÈS, J., *Liber privilegiorum... op. cit.*; CORTÈS, J., «Aureum Opus», *Diccionario Histórico... op. cit.*

11. A.S.V. Ar. XXXV-10 [València], 1413

[*Liber privilegiorum civitatis et regni Valencie*].

Paper, 344 ff., 360 x 245 mm, 2 cols, 235 x 175 i 215 x 160 mm, 38 línies. Bastarda i minúscula cancelleresca. Rúbriques en tinta roja. Caplletres sense decorar.

[Inc.]: «*In Christi nomine, amen. In hoc libro est plena copia diligenter examinata regionum privilegiorum et cartarum existencium originaliter in archivo sale consilii civitatis Valencie suo videlicet ordine prout a serenissimis dominis Aragonum et Vallencie regibus successive concessa fuere et habetur*».

22 Altres signatures d'aquest manuscrit de la Col·lecció Salazar y Castro són: Est. 7°, gr. 3°; P-6 i 0/60.

[Expl.]: «*Explicit et fuit finitus vel perfectus XX^a die septembris anno Domini millesimo CCCC^o XIII°*».

El primer document que inclou està datat el 28 d'octubre de 1236 i el darrer el 10 de novembre de 1406. El cartulari està copiat per dos escrivans.

Ref. bibl.: *CATÁLOGO de la Exposición... op. cit.*; CORTÈS, J., *Liber privilegiorum... op. cit.*; CORTÈS, J., «Aureum Opus», *Diccionario Histórico... op. cit.*

12. B.U.V. M-1²³

[València, ca. 1435]

[*Liber privilegiorum civitatis et regni Valentie*].

Paper i pergamí mixte, 228 ff. + II, 340 x 280 mm, 2 cols, 245 x 170 mm, 48 línies. Humanística. Rúbriques en tinta roja. Espais per a les caplletres. Enquadernació moderna en pergamí.

[Inc.]: «*In Christi nomine, amen. In hoc libro est plena copia diligenter examinata regionum privilegiorum et cartarum existencium originaliter in archivo sale consilii civitatis Valentie suo [videlicet] ordine prout a serenissimis dominis Aragonum et Valentie regibus successive concessa fuere et habetur*».

[Expl.]: «*Datum Valentie, nonas novembris anno Domini M^o CCC^o quadragesimo tercio*».

Comença amb el privilegi de Jaume I del 28 d'octubre de 1236 i acaba amb el de Pere el Cerimoniós del 5 de novembre de 1343.

Bona part de les caplletres no arribaren a ser dibuixades.

Ref. bibl.: GUTIÉRREZ DEL CAÑO, M., *Catálogo de los manuscritos existentes en la Biblioteca Universitaria de Valencia*. València, 1913; *CATÁLOGO de la Exposición... op. cit.*; CORTÈS, J., *Liber privilegiorum... op. cit.*; CORTÈS, J., «Aureum Opus», *Diccionario Histórico... op. cit.*

23 Al catàleg de GUTIÉRREZ DEL CAÑO té la signatura 1.853.

ÍNDICE

VOLUMEN I

I. JOSEP TRENCHS I ÒDNA

Giulio BATTELLI: José Trenchs Òdena e i nuovi orientamenti della diplomatica pontificia...	9
Francisco M. GIMENO BLAY: José Trenchs Òdena: Entre la investigación y el magisterio...	17
Regina SÁINZ DE LA MAZA LASOLÍ: José Trenchs Òdena. Páginas para el recuerdo	29
José V. BOSCA CODINA-M ^a Luz MANDINGORRA LLAVATA-Vicent PONS ALÓS: José Trenchs Òdena: Su contribución científica	37

II. MISCEL·LÀNIA D'ESTUDIS

Josep ALANYÀ i ROIG: La praxi màgica d'un prevere vigatà del segle XIV. Aportació a l'estudi sobre la màgia a Catalunya.....	53
Carmen ALFARO GINER: Un camafeo inédito del grabador Girometti	75
Víctor M. ALGARRA PARDO: Las inscripciones medieval y moderna de la fortificación de Denia.....	81
Jesús ALTURO i PERUCHO: El fragment de còdex 2541, IV de la Biblioteca de Catalunya amb algunes notes sobre característiques paleogràfiques de la primitiva minúscula catalana.....	95
M. ^a Angustias ÁLVAREZ CASTILLO: Juan de Cáceres: Miniaturista de libros de coro en la catedral de Granada.....	105
M. ^a Josepa ARNALL: Terminologia paleogràfica i codicològica en el Diccionari de la llengua catalana	129
Ignasi BAIGES i JARDÍ: Els examens d'accés a la Confraria dels Llibreers de Barcelona (1553-1584).....	151
Geoffrey S. BARROW: The Charters of David I.....	165
Carme BATLLE i PRATS: Notícies sobre les biblioteques dels ciutadans honorats de Barcelona (segles XIV-XV)	177
Prim BERTRAN ROIGÉ: Un text català dels estatuts de l'Ordre de l'Hospital	189
Asunción BLASCO MARTÍNEZ: Fuentes perdidas sobre la expulsión de los judíos del Reino de Aragón.....	199
Rosa M. ^a BLASCO MARTÍNEZ: La escritura de la zona norte peninsular en los siglos XI y XII.....	213
José V. BOSCA CODINA: «Antequam usatici fuissent...»: La escritura impone la ley (Cataluña, ss. X-XII).....	225
Robert I. BURNS: Religious houses as archives/depositories: A «letter of credence» from the majorcan to the barcelonan Templars (1244).....	235
M. ^a Desamparados CABANES PECOURT: Un calendario para Valencia	243
M. ^a Cruz CABEZA SÁNCHEZ-ALBORNOZ: Catálogo de los manuscritos procedentes de los conventos valencianos suprimidos por la desamortización eclesiástica que se depositaron en la Biblioteca Universitaria de Valencia.....	249
M. ^a Eugenia CADEDDU: Vicende di Brancaleone Doria negli anni 1383-1384	265
M. ^a del Carmen CALERO PALACIOS: El Cartulario del monasterio de Santa María de Rioseco. Estudio codicológico. (A.H.N. códices, 91 B)	283
Ángel CANELLAS LÓPEZ (†): Sigilografía y Diplomática.....	297
M. ^a José CARBONELL BORJA: La escribanía-cancillería episcopal en la época del obispo Ramón Gastón (Valencia 1312-1347).....	307
M. ^a Milagros CÁRCEL ORTÍ: Visitas «ad limina» de obispos españoles anteriores al Concilio de Trento	325

Vicente CÁRCEL ORTÍ: El archivo de la nunciatura de Madrid. Notas historiográficas	343
Francesco C. CASULA: Siciliani in Sardegna al seguito di Martino «il Giovane»	357
Rafael CONDE y DELGADO DE MOLINA: La creación del Archivo Real de Valencia.....	371
Josep CORELL: La inscripció del primer bisbe històricament conegut de València.....	383
Roberto CORONEO-Gian-Nicola SPANU: Frammenti epigrafici di ciborio altomedioevale a Sant'Antioco in Sardegna	391
Josepa CORTÈS ESCRIVÀ: La tradició manuscrita del «Liber Privilegiorum civitatis et Regni Valentiae»	399
Felice COSTABILE: L'archivio dell'«Olympieion» di Locri Epizefiri: costituzione, economia e finanza di una «polis» della Magna Grecia.....	413
Virginia M. ^a CUÑAT CÍSCAR: Escritura e imprenta. Consideraciones sobre los modelos tipográficos	431
Carmen DEL CAMINO MARTÍNEZ: Status socio-profesional y escritura en Ceuta (1580-1640).....	443
Santiago DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ: Sobre diplomática señorial: una carta abierta del infante don Fadrique	451
Vicent Josep ESCRARTÍ: Intimitat i «publicitat» a l'àmbit de l'escriptura privada en el segle XVII: el cas de Mossén Aierdi	459
Manuel ESPINAR MORENO-Juan J. QUESADA GÓMEZ: Documentos para el estudio de los alfares y las producciones cerámicas de la Granada nazarí y morisca	467
León ESTEBAN-Ramón LÓPEZ MARTÍN: Escuelas de leer y escribir en el siglo XVIII	485
Francisco J. FERNÁNDEZ NIETO: Dos testimonios epistolares sobre la observación del eclipse de sol de 1860 en Castellón	507
M ^a Rosario FERRER GIMENO: Mujeres y libros en Valencia (1416-1474)	515
Juan José FERRER MAESTRO: Estat i nació: de Sumer a Grècia.....	525
M ^a Teresa FERRER i MALLOL: El llibre de comptes d'un notari barceloní del segle XV. Nicolau de Mediona	535
Lambert FERRERES: Notas sobre la tradición manuscrita de Lucifer de Cálaris	551
Barbara FOIS: Sulla datazione della carta de Logu.....	559
Thomas FRENZ: Zur Herkunft des päpstlichen Breve. Beobachtungen zur reduzierten. Urkundenform mit «en vedette» gesetzter Intitulatio im späten Mittelalter.....	571
Juan C. GALENDE DÍAZ: La colección de Lorichs de la Biblioteca de la Real Academia de la Historia.....	577
José GARCÍA ORO: El régimen escolástico y librario en una compilación franciscana editada en Barcelona en 1540	589
Arcadi GARCIA i SANZ: Epactes i datacions lunars al Calendari Julià	605
Margarita GÓMEZ GÓMEZ: Francisco Cerdá y Rico y su proyecto de fundación de una imprenta real de Indias	617
M ^a Teresa GONZÁLEZ BALASCH-José Ignacio FERNÁNDEZ DE VIANA Y VIEITES: La documentación pontificia en el 'tumbo B' de la catedral de Santiago	627
M ^a Isabel GONZÁLEZ FERRÍN: El legado del canónigo sevillano don Miguel Panduro y Villaseñor (1729-1814). Estudio del inventario de sus libros	647
M ^a Dolores GUERRERO LAFUENTE: El manuscrito 13.063 de la Biblioteca Nacional	659
Hermann JAKOBS: Le sceau de la ville de Trèves. Datation et iconographie.....	673
Michael JONES: The Seals of Charles de Blois and Jeanne de Penthièvre, duke and duchess of Brittany, 1341-64: a provisional survey	687
Walter KOCH: Eine epigraphische Überlieferung einer Urkunde Kaiser Friedrichs II.?	695
Antonio LÓPEZ GUTIÉRREZ: Registros y registradores en la Cancillería de Alfonso X	709
Carlos LÓPEZ RODRÍGUEZ: Los orígenes de la Real Audiencia de Valencia y los registros de la Cancillería Real en la época de Alfonso V	721
Manuel LUCAS ÁLVAREZ: Notarios al servicio del monasterio de San Clodio do Ribeiro da Avia.....	737
Anthony LUTTRELL: The Economy of Fourteenth-Century Aragonese Hospital	757